

УДК 378.147

DOI: 10.31376/2410-0897-2021-1-114-123

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В МІЖКУРСОВИЙ ПЕРІОД ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

Мимренко Олена Сергіївна

аспірантка

Інститут професійно-технічної освіти Національної академії педагогічних наук України

заступник директора з виховної роботи

Білоцерківський коледж сервісу та дизайну

e-mail: esmadonna@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-8897-8964

У статті висвітлено практичні аспекти розвитку комунікативної компетентності педагогів закладів професійної освіти в міжкурсовий період підвищення кваліфікації, проаналізовано попередні дослідження комунікативної компетентності, визначено структуру професійної діяльності фахівця, окреслено та систематизовано загальні професійні та особистісні здатності педагога. Під час роботи над статтею було уточнено сутнісні характеристики і зміст комунікативної компетентності педагогічних працівників закладів професійної освіти. Також запропоновано власне бачення технології розвитку комунікативної компетентності педагогів, подано розроблену практичну програму її розвитку.

Ключові слова: компетентність, компетенція, комунікативна компетентність, розвиток комунікативної компетентності, технологія розвитку комунікативної компетентності.

Постановка проблеми Професійна діяльність педагога, зокрема в сучасних умовах, вимагає конкретних психолого-педагогічних знань, умінь і навичок. На цій основі з'являються нові професійні потреби, інтереси, виявляються здібності. Так само виникають внутрішні умови для розвитку самої діяльності, котра наповнюється новим змістом і формами. Результатом професійності педагога в цей момент стає педагогічна комунікація. Саме на основі правильно розвиненої комунікативної компетентності, професійних звичок і переконань буде успішною і відповідна професійна діяльність педагога, спрямована на зміну і перетворення соціальної дійсності, задоволення професійних інтересів щодо ефективної діяльності в освітніх закладах. Проте розвиток комунікативних компетентностей педагогів, на жаль, не завжди ефективно відбувається у міжкурсовий період підвищення кваліфікації. Причину такої негативної тенденції вбачаємо в нерозумінні фахівцями закладів професійної освіти суті практичних аспектів означеного процесу.

Наразі розвиток комунікативної компетентності педагога перебуває в полі зору зарубіжних і вітчизняних дослідників. Незважаючи на значну кількість публікацій, присвячених розвитку вміння педагогів професійно спілкуватись, багато питань цієї проблеми ще не набуло належного обґрунтування й однозначного вирішення. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про необхідність розв'язання різноманітних проблем, пов'язаних із низьким рівнем комунікативної компетентності педагогів закладів професійної освіти. Актуальність дослідження посилюється також суперечністю, пов'язаною з невідповідністю вимог суспільства до компетентної у питаннях спілкування особистості та часто низьким рівнем комунікативної підготовки педагогів у період таких кардинальних змін в освіті, як нині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Досліджуючи питання комунікативної компетентності, враховуємо напрацювання Л. Буєвої, яка обґрунтовує точку зору, що «спілкування, як і діяльність, необхідна і всезагальна умова формування і розвитку як суспільства, так і особистості», і М. Кагана, який розглядає спілкування як один із видів людської діяльності, що має необхідну структуру й атрибути.

Аналізуючи дослідження і публікації стосовно особливостей професійної діяльності педагога в сучасному суспільстві, варто відзначити науковий внесок таких науковців, як Ю. Вавилов, В. Ковальчук, Е. Климов, В. Ковальов, В. Мірошніченко, І. Палишкова та ін.

Питання розвитку комунікативної компетентності широко розроблялось науковцями, серед яких О. Беляєв, А. Богуш, М. Васильєва, М. Вашуленко, Л. Виготський, Н. Волкова, Є. Голобородько, Ю. Ємельянов, Ю. Жуков, І. Зимня, В. Кан-Калик, А. Капська, Т. Ладиженська, Л. Мацько, Н. Пашківська, Л. Петровська, С. Савіньон, О. Савченко, Г. Сагач, О. Скворцова та ін. [1]. Утім у зв'язку зі стрімко змінюваними вимогами до рівня професійності педагогів пошуки в напрямі розвитку комунікативної компетентності педагогів закладів освіти не припиняються і відзначаються стійкою актуальністю.

Наведені проблемні позиції висвітлені і значній кількості наукових праць та досліджень науковців з окресленої проблематики. Варто згадати праці В. Андросюка, Д. Александрова, О. Бандурки, Н. Бахаревої, В. Васильєва, А. Дулова, Ю. Ємельянова, М. Єнікеєва, Л. Казміренко, Л. Карамушки, М. Костицького, М. Кравицького, Р. Кричевського, Н. Лигун, В. Лукашевича, Н. Милорадової, І. Охріменка, О. Столяренка, Р. Шакурова та інших учених. Проте досі не проаналізовано комунікативну компетентність як результат підвищення кваліфікації педагогів у міжкатестаційний період. Не спостерігається і у напрацюваннях науковців із порівняння комунікативної компетентності викладачів та майстрів виробничого навчання, досвідчених та «молодих» педагогів.

Виникають суперечності, які охоплюють сукупність педагогічних умов, що не дозволяють здійснювати педагогічно доцільний взаємозв'язок між змістом, методами, формами оволодіння комунікативною компетентністю і рівнем розвитку її у педагогічних працівників.

Формулювання мети статті Метою статті визначаємо висвітлення практичних аспектів розвитку комунікативної компетентності педагогів закладів професійної освіти в міжкурсовий період підвищення кваліфікації шляхом упровадження власної технології її розвитку, визначивши сутність і зміст комунікативної компетентності педагогічних працівників закладів професійної освіти.

Виклад основного матеріалу. Особливе місце у формуванні професійного педагогічного спілкування посідає мовлення педагога, яке має бути ясным, образним, докладним і водночас конкретним та змістовним [2].

Науковці вважають, що комунікативна компетентність – це явище, яке співвідноситься зі знаннями, вміннями та навичками, які виконують важливу роль у формуванні особистості [3].

Зазначимо, що у психолого-педагогічній літературі є різні підходи до визначення структурних елементів комунікативної компетентності. З позиції наукового використання найбільший інтерес, переконані, викликає практичний аспект розвитку комунікативної компетентності педагога як основи ефективної організації освітнього процесу в закладах професійної освіти.

Доцільно визначити та проаналізувати компонентний склад комунікативної компетентності педагогів. Погоджуємося з ученими, що професійна комунікативна компетентність має складноорганізовану структуру, детерміновану специфікою певної професії [4].

Як вважає Г. Андрєєва, якщо структуру комунікативної компетентності розглядати через призму психологічної структури спілкування, що включає перцептивний, комунікативний й інтерактивний аспекти, то її можна вважати складовою спілкування. Тоді комунікативний процес варто розуміти як «інформаційний процес між людьми як активними суб'єктами, з урахуванням відносин між партнерами». За словами М. Виноградського, комунікативна компетентність складається з знання правил спілкування, мовленнєвих засобів, етикетних формул. Проте Н. Гез у своїх дослідженнях дотримується думки, що важливим є також такий компонент, як уміння співвідносити мовні засоби із завданнями, умовами спілкування і розуміння стосунків між комунікантами. А от О. Аршавська, вивчаючи це питання, її основними структурними компонентами виділяє саме мовну і соціальну компетенції, які є складовими структури будь-якої діяльності [5].

Згідно з поглядами С. Савіньон, структуру комунікативної компетентності утворюють такі компетенції, як: граматична (граматичний рівень речення), соціолінгвістична (розуміння соціального контексту, в якому використовується мова), дискурсивна (вміння продукувати

текст) і стратегічна (компенсація часткових знань, умінь та навичок). Особливу увагу дослідниця акцентує на останній, що має компенсувати часткові знання мови у процесі професійної діяльності [6].

Зауважимо, що деякі науковці до складових комунікативної компетентності відносять:

- здатність успішно взаємодіяти з оточенням завдяки розумінню себе й інших при постійній видозміні психічних станів, міжособистісних відносин, умов соціального середовища;
- орієнтованість у різноманітних ситуаціях спілкування, засновану на знаннях і життєвому досвіді індивіда;
- адекватну орієнтацію людини у самій собі – власному психологічному потенціалі, потенціалі партнера, ситуації;
- готовність й уміння будувати контакти з людьми;
- внутрішні засоби регуляції комунікативних дій;
- знання, уміння і навички конструктивного спілкування;
- внутрішні ресурси, необхідні для побудови ефективної комунікативної дії у визначеному колі ситуацій міжособистісної взаємодії.

Підтримуючи думку Д. Ізаренкова, який вважає, що більшість учених описують компетенції як самодостатні явища, незважаючи на те, що мають виявити компоненти, базисні складові комунікативної компетентності, вважаємо доцільним запропоновані ним три компетенції, які становлять її модель, а саме: мовну (вміння будувати граматично правильні й усвідомлені висловлювання), предметну (відповідає за зміст висловлювання і забезпечує набуття знань про той фрагмент світу, який є предметом мовлення) і прагматичну (здатність використовувати висловлювання в певних мовленнєвих актах, співвідносячи їх із умовами спілкування) [7].

Ми схилиємося до думки науковців, які вважають основними структурними компонентами комунікативної компетентності мовну, мовленнєву та соціолінгвістичну компетенції. Зупинимось детальніше на їх характеристичі.

Мовна компетенція визначається як певна система знань і сформовані на цій основі мовні вміння, а саме: фонетичні, орфоепічні, морфемні, лексичні, синтаксичні. До її основних характеристик відносимо мовленнєві задатки, знання мови, реалізацію мови у мовленні. Загальновідомо, що передавання будь-якої інформації можливе лише за допомогою знаків та знакових систем. Розрізняють вербальну і невербальну комунікації, що використовують різноманітні знакові системи. Відповідно до цього можна виділити вербальний і невербальний рівні комунікативної компетентності. Вербальна комунікація застосовує як знакову систему людську вимову, природну звукову мову, тобто систему фонетичних звуків, що охоплює два принципи: лексичний та синтаксичний.

Мовленнєва компетенція охоплює певні знання про точність, влучність, адекватність, правильність використання мовних засобів, знання про особливості використання мовних засобів залежно від типу, стилю мовлення, знання особливостей використання зображувально-виражальних засобів мови, про особливості усного й писемного мовлення, його діалогічну та монологічну форми та є одним із компонентів професійної готовності, реалізації професійного потенціалу педагога навчального закладу. Розвинені мовленнєві вміння, за твердженням учених, є показником педагогічної культури і педагогічної майстерності фахівця. Звичайно, формування професійно значущих мовленнєвих умінь, комунікативної культури відбувається під впливом психофізіологічних, соціокультурних і педагогічних чинників.

Соціолінгвістична компетенція є інтегративним утворенням, оскільки акумулює знання та вміння, необхідні для соціального аспекту використання мови. Усе це загалом характеризує відносну стабільність, традиційність і посилене збереження культурологічної лінії у процесі формування професійних мовленнєвих умінь. Маємо розуміти, що визначені її компоненти не протиставляються один одному, оскільки відображають багатозначність та складність дефініції, що розглядається, а також допомагають більш повному його розумінню й тлумаченню.

Варто вказати й іншу класифікацію складових комунікативної компетентності, яку

запропонував М. Аргайл. Учений вирізняє такі компоненти проблеми, що описано вище [8]:

- соціальну сенситивність (точність міжособистісного сприйняття);
 - основні навички взаємодії;
 - навички схвалення і винагороди, які характерні для всіх соціальних ситуацій (тобто вміння надавати позитивний зворотний зв'язок партнерам у спілкуванні);
 - рівновагу, спокій, гармонію як антитезу соціальної тривожності.
- Аналіз досліджень процесу спілкування у працях В. Ляудіса, А. Матюшкіної, А. Пономарьової демонструє існування двох типів діяльності і, відповідно, двох типів завдань:
- творчі (продуктивні). Ситуація, яка потребує виходу за межі стереотипів, установок, ролей, що склалися, завжди передбачає продуктивне спілкування;
 - рутинні (репродуктивні). Репродуктивне, або стандартизоване, спілкування передбачає взаємодію «за стандартом», «за сценарієм».

Розрізняють також зовнішнє, поведінкове, оперативно-технічне та індивідуально-значеннєве спілкування, виокремлюють конвенційне, примітивне, маніпулятивне, стандартизоване, ігрове, ділове і духовне спілкування [9].

Вторинними складовими спілкування є такі компоненти, як партнери-учасники, ситуація, завдання. Науковцями прийнято називати їх варіативними. Розуміємо, що варіативність пов'язана з характеристиками самих складових – партнерів у спілкуванні, ситуацій, цілей спілкування. Тому компетентність у спілкуванні педагога передбачає розвиток умінь адекватного самооцінювання, орієнтації спеціаліста як у самому собі – власному психологічному потенціалі, так і в освітній ситуації.

Розуміємо, що лише той педагог має змогу ефективно спілкуватися та комунікувати, який матиме спрямованість, а саме безпосередню направленість, насамперед, на позитивні якості у здобувачеві освіти, що сприяє розкриттю особистісного потенціалу останніх під час комунікативної взаємодії. Акцент, зокрема, робиться на пізнавальних процесах у структурі комунікативної компетентності. Таким чином, можна сказати, що комунікативна компетентність педагога охоплює не тільки його особистісні властивості, але й певним чином організовані пізнавальні процеси та емоційну (афективну) сферу.

До складових комунікативної компетентності належать і вміння усвідомлювати та долати комунікативні бар'єри, які можуть виникати, наприклад, при відсутності розуміння ситуації спілкування внаслідок різних поглядів, бачень (соціальних, політичних, релігійних, фахових). Бар'єри у комунікації можуть мати і психологічний характер, відображаючи індивідуальні психологічні особливості педагогів та учнів, їхні сформовані відносини: від дружби до ворожості у стосунках один до одного.

Розуміємо, що, якщо передавання будь-якої інформації можливе лише за допомогою знаків, точніше, знакових систем, то варто звернути увагу на вербальну та невербальну форми комунікації, які використовують різноманітні знакові системи. Відповідно до цього можна виокремити вербальний і невербальний рівні комунікативної складової компетентності у спілкуванні. Вербальна комунікація використовує як знакову систему мовлення, природну звукову мову, тобто систему фонетичних звуків, що включає два принципи: лексичний і синтаксичний [10]. Сукупність визначених заходів, спрямованих на підвищення ефективності мовного впливу, отримала назву «переконавальної комунікації», на основі якої розроблена так звана експериментальна риторика – мистецтво переконання за допомогою промови. Якщо говорити про невербальну комунікацію, то вона включає три знакові системи: оптико-кінетичну (жести, міміка, пантоміміка), паралінгвістичну (система вокалізації – якість голосу, діапазон, тональність) й екстралінгвістичну (включення в промову пауз, інших вкраплень, темп; організація простору і часу комунікативного процесу; візуальний контакт: частота обміну поглядами, тривалість, зміна статичної і динамічної погляду, його уникання тощо) [4].

Оскільки комунікація розглядається як смисловий та ідеально-змістовий аспект соціальної взаємодії, спілкування, обміну інформацією в різноманітних процесах спілкування, то логічним є припущення, що процес комунікації передбачає й певну маніпуляцію мовними засобами задля ефективного передавання інформації.

Інтерпретували дані та проаналізували результати дослідження щодо розвитку комунікативної компетентності педагогів на прикладі вибраних для дослідження закладів професійної освіти, ми визначили, що респонденти володіють середнім рівнем комунікативної толерантності.

При цьому рівень комунікативної толерантності викладачів трохи нижчий, ніж у майстрів виробничого навчання. Показники представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Показники рівнів сформованості комунікативної толерантності у спілкуванні серед педагогів під час експерименту

Респонденти	Викладачі	Майстри виробничого навчання
Показники	32 бали (вищий показник)	41 бал (нижчий показник)

Графічно ці показники зображено на рис. 1.

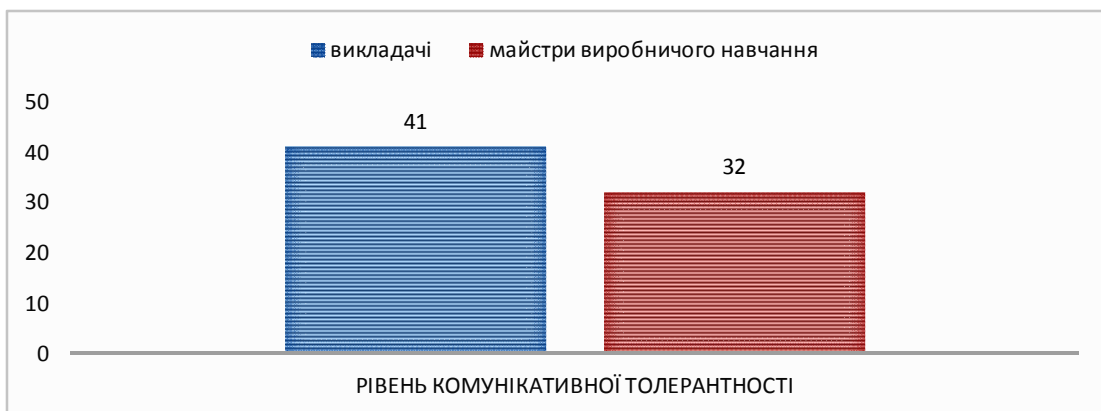

Рис. 1. Показники рівнів комунікативної толерантності

Зауважимо, що чим вищі показники за методикою, тим менший показник комунікативної компетентності. Тобто викладачі менш терпимі до учнів та студентів, часто використовують себе як еталон, не приймають особистісного дискомфорту під час спілкування порівняно з майстрами виробничого навчання. Проте результати діагностування перебувають у межах норми, що свідчить про допустимі показники толерантності педагогів для успішної комунікації.

Визначено, що педагогічним працівникам, які працюють у закладах професійної освіти, притаманні переважно середній та високий рівні означених властивостей. Відсоткові показники можемо переглянути на рис. 2.

Рис. 2. Показники комунікативних здібностей педагогів

Результати відповідей різняться за підвидами професійної діяльності педагогічних працівників. Так, кожній вказаній нижче групі респондентів властивий певний рівень розвитку комунікативної компетентності. Результати отриманих даних щодо рівнів розвитку комунікативної компетентності у відсотках залежно від підвидів діяльності педагогічних працівників коледжів спостерігаємо в табл. 2.

Таблиця 2

Рівні розвитку комунікативної компетентності за групами респондентів

Група респондентів	Рівні сформованості комунікативної компетентності		
	високий	середній	низький
Викладачі спецдисциплін	71%	18%	11%
Викладачі дисциплін загальноосвітнього курсу	34%	64%	22%
Майстри виробничого навчання	17%	45%	38%
Інші педагогічні працівники	39%	48%	23%

Показники розвитку комунікативної компетентності в респондентів за спеціалізацією спостерігаємо на рис. 3

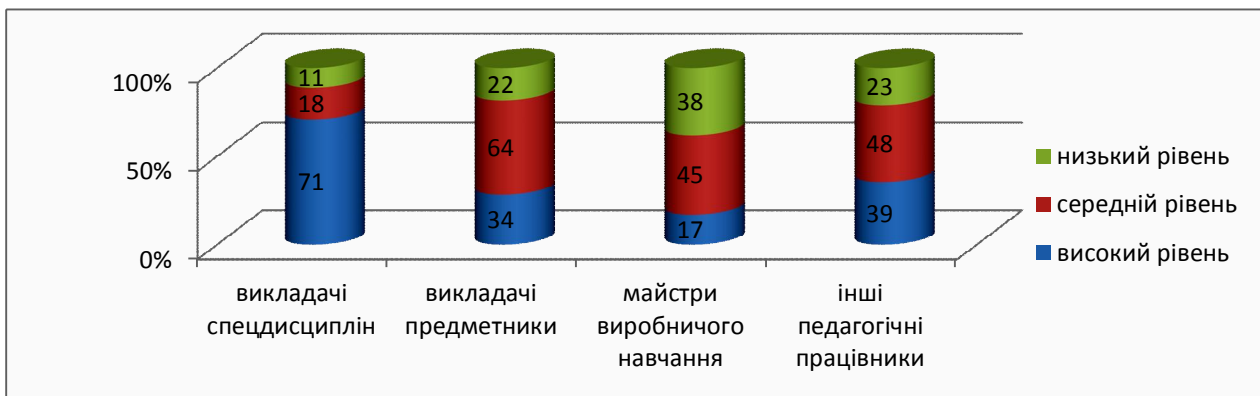

Рис. 3. Показники розвитку комунікативної компетентності у педагогів залежно від спеціалізації

Із метою практичного розвитку комунікативної компетентності педагогів було розроблено технологію розвитку комунікативної компетентності, що має формат програми воркшопів за чотирма практичними платформами.

Зауважимо, що, починаючи з 50-х рр. ХХ ст., у Німеччині в галузі освіти дорослих розпочалися експериментальні кроки з питань упровадження нових форм, методів, технологій навчання. Така технологія стала вкрай популярною, її використовували для різноманітних цілей і навчальних програм.

У літературних джерелах поняття «воркшоп» розуміється як робоча майстерня, що вказує на те, що всі його учасники є активними і самостійними. Ведучий (викладач, експерт, фасилітатор, керівник тощо) воркшопу лише допомагає учасникам визначити мету і завдання високопродуктивної майстерні, допомагає дібрати індивідуальні методи та прийоми для активного взаємного дослідження. Основними відмінностями воркшопу від інших освітніх технологій науковці вважають високу інтенсивність групової взаємодії, активність і самостійність учасників, їх актуальний досвід й особистісні зміни.

Фахівець у сфері організації воркшопів, тренінгів, групової динаміки в цілому К. Фопель визначає воркшоп як інтенсивний навчальний захід, під час якого учасники навчаються насамперед завдяки власній активній роботі [12].

Програма практичних воркшопів для педагогічних працівників «Розвиток комунікативної компетентності педагогів» охоплює 4 заняття за 4 практичними платформами.

Перший етап – Практична платформа розвитку впевненості в собі. Воркшоп «Як стати впевненим і почати радіти життю». Мета етапу: емоційне об'єднання учасників групи,

корегування самооцінки, розвиток упевненості у педагогів як одного з компонентів комунікативної компетентності. Підвищення особистої значущості, самоповаги. Основний зміст воркшопу утворюють психотехнічні вправи, спрямовані на розвиток впевненості, асертивності, викладення інформаційного матеріалу щодо актуальності розвитку комунікативної компетентності педагогів.

Другий етап – Практична платформа розвитку комунікативної компетенції. Воркшоп «Розвиток комунікативних якостей педагога як ефективних компонентів комунікативної компетентності». Мета етапу: активізація процесу розвитку комунікативних умінь, підвищення мотивації до самовиховання і саморозвитку, самопізнання.

Третій етап – Практична платформа вдосконалення ціннісних орієнтацій. Воркшоп «Вплив ціннісних орієнтацій педагога на становлення особистості студента». Мета етапу: підвищення саморозуміння в цілях закріплення самооцінки і актуалізації особистісних ресурсів. Вправи закріплювального характеру щодо вдосконалення ціннісних орієнтацій педагогів.

Четвертий етап – Практична платформа роботи з конфліктністю та налагодження сприятливих відносин. Воркшоп «Конфлікт у професійній діяльності педагога». Мета етапу: робота з конфліктністю, зменшення комунікативних бар'єрів, вироблення стратегій виходу з конфліктних ситуацій (рис. 4).

Рис. 4. Структура технології розвитку комунікативної компетентності педагогів

Основна ідея воркшопів – розвивати комунікативні вміння педагогів.

Кожне заняття складається з різних видів групової активності: активізувальних вправ, інформаційного блоку, корекційного блоку, рекомендаційного блоку, рефлексивного блоку (фідбеку). Виконання вправ, програвання ігор, розв'язання проблемних комунікативних ситуацій супроводжується обговоренням набутого досвіду отриманих комунікативних знань і умінь педагогічного та міжособистісного спілкування у групі досліджуваних, що сприяло усвідомленню, засвоєнню й інтеграції досвіду взаємодії.

Окремі етапи й блоки впродовж воркшопів дублюються з метою закріплення тих чи інших комунікативних навичок та умінь.

На основі запропонованих інтерактивних вправ та ігор розроблено структуру заняття, а саме: визначено його мету і зміст, вид активності і рекомендовані психологічні засоби оптимізації розвитку комунікативної компетентності педагогів (табл. 3).

Програма воркшопу – своєрідна технологія розвитку професійної компетентності педагога, яку в кожному конкретному випадку можна реалізувати по-своєму, виходячи з конкретних цілей. Під час воркшопу відбувається не тільки вплив з боку тренера, але й взаємний вплив з боку учасників. Під час вибору тієї чи іншої вправи фасилітатор орієнтується на кінцевий результат її проведення: зміну стану групи загалом; зміну стану кожного з учасників групи. На початку та в кінці кожного воркшопу проводяться практичні вправи, які допомагають учасникам заходу зняти втому, створити умови емоційної розрядки.

Таблиця 3

**Зміст і структура програми воркшопів
 «Розвиток комунікативної компетентності педагогів»**

№	Платформа	Назва воркшопу	Основні завдання
1.	Практична платформа розвитку впевненості в собі	Воркшоп «Як стати впевненим і почати радіти життю»	Зняття напруження, налагодження контакту, створення психологічного клімату довіри та згуртованості. Взаємна репрезентація учасників, знайомство із тренером. Знайомство з людьми, колом їхніх інтересів. Вироблення вмій та навичок роботи в психологічній групі. Діагностика впевненості в собі, вміння виступати перед аудиторією. Закріплення психологічної атмосфери і активності, практичний розвиток впевненості в собі, підвищення самооцінки.
2.	Практична платформа розвитку комунікативної компетенції	Воркшоп «Розвиток комунікативних якостей педагога як ефективних компонентів комунікативної компетентності»	Розвиток комунікативних умій та навичок, уміння приймати групові рішення. Відпрацювання нових засобів компетентного спілкування. Розвиток комунікативних навичок у спілкуванні, аналіз себе в проблемних педагогічних ситуаціях спілкування; пізнання ефективних засобів невербального спілкування; закріплення навичок рефлексії. Відпрацювання індивідуальних стратегій тактики спілкування. Використовуються методики експрес-діагностики, ігрові методики, моделювання ситуацій з відігриванням і обговоренням.
3.	Практична платформа формування ціннісних орієнтацій	Воркшоп «Вплив ціннісних орієнтацій педагога на становлення особистості студента»	Формування вміння розуміти свої почуття, цінності. Розширення та поновлення знань про ціннісні орієнтації, вміння обирати правильні цінності. Використання інтерактивних практичних вправ, релаксаційних вправ.
4.	Практична платформа роботи з конфліктністю та налагодження сприятливих відносин	Воркшоп «Конфлікт у професійній діяльності педагога»	Робота з конфліктністю, вироблення індивідуальних способів виходу з конфліктних ситуацій.

Висновки. У статті визначено, що розвиток комунікативної компетентності педагога є проблемним і має важливе значення для педагогічної діяльності в цілому. І хоча воно вже досліджувалося різними науковцями з різних позицій, проте продовжує бути актуальним і на сьогоднішній день. Проаналізовано, що в наукових джерелах сутність і структура комунікативної компетентності педагогів трактується науковцями з різних сторін. Розкрито структуру і складники комунікативної компетентності педагогічних працівників закладів професійної освіти. Проаналізовано різні підходи до визначення структурних елементів їх комунікативної компетентності. Ознайомлено з результатами дослідження комунікативних здібностей педагогів, надано практичну програму з розвитку даної компетентності через застосування воркшопів.

Список використаної літератури

1. Максимова О. О. Комунікативна компетентність вчителя початкової школи. *Молодь і ринок: щомісячний науково-педагогічний журнал*. Дрогобич: Вид-во Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2016. № 5 (136). С. 59–63.
2. Бірюк Л. Я. Професіографічний підхід до формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя початкових класів. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ*. 2015. Вип. 1. С. 6–15.
3. Ковальчук В. І. Концепція формування проектної компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів. *Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент: збірник наукових праць / ред. кол.: В. Ф. Орлов (голова)*. Київ: Вид-во ТОВ «ТОНАР», 2015. Вип. 9. С. 102–122.
4. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи. Москва: ЛКИ, 2008. 288 с.

5. Виноградський М. Д., Виноградська А. М., Шканова О. М. Управління персоналом: навч. посіб. для вищ. навч. закл. 2-ге вид. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 500 с.
6. Шукин А. Н. Методика преподавания русского языка как иностранного: учеб. пособ. для вузов. Москва: Высшая школа, 2003. 332 с.
7. Bazyl L., Klymenko M., Orlov V. Freedom of pedagogical activity: Contradictions and their solutions. (наукометрична база Scopus) *Opcion: Revista de Ciencias Humanas y Sociales*. Vol. 35. 2019. *Edición Especial*. N. 19. С. 307–331. URL: <http://produccioncientificaluz.org/index.php/opcion/article/view/24043>
8. Комунікативна діяльність суб'єктів підприємництва: теоретичні і практичні аспекти. *Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання*: зб. матеріалів XV звітної всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 25 березня 2021 р.) / Інститут професійно-технічної освіти НАПН України / за заг. ред. В. О. Радкевич. Київ: ІПТО НАПН України, 2021. С. 26–29.
9. Федоренко Ю. С. Комунікативна компетенція як найважливіший елемент успішного спілкування. *Рідна школа*. 2002. № 1. С. 63–65.
10. Дмитрієва О. І., Докучина Т. О. Розвиток комунікативної компетентності корекційних педагогів засобами тренінгу командної взаємодії. *Актуальні питання колекційної освіти*. 2018. Вип. 11. С. 101–110.
11. Фопель К. Эффективный воркшоп. Динамическое обучение_/ пер. М. Полякова. Москва: Генезис, 2003. 368 с.

PRACTICAL ASPECTS OF DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF PEDAGOGICAL WORKERS OF VOCATIONAL EDUCATION INSTITUTIONS IN THE INTERCOURSE PERIOD

Mymrenko Olena

Postgraduate Student of the Vocational Education Institute of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine,
Deputy Director for Educational Work of Bila Tserkva College of Service and Design

Introduction. *The development of communicative competence of the teacher is in the field of view of both foreign and Ukrainian researchers, because on the basis of properly developed communicative competence, professional habits and beliefs will be successful and appropriate professional activity of the teacher. However, the development of communicative competencies of teachers, unfortunately, is not always effective in the intercourse period of professional development. The reason for this is, first of all, the inexperience of the specialists of vocational education institutions in the practical aspects of this process.*

The urgency of the problem is confirmed by the existing contradictions associated with the inconsistency of society's requirements for personal communication and often low level of communicative training of teachers in a period of such radical changes in education as now.

Purpose. *The purpose of the article is coverage of practical aspects of the development of communicative competence of teachers of vocational education institutions in the intercourse period of professional development through the introduction of their own technology of its development.*

Methods. *Theoretical – definition and analysis of theoretical study, scientific and methodological literature on theory and management, classification and systematization of theoretical and practical data, comparative analysis, forecasting of possible forms and methods of communicative competence of pedagogical workers of vocational education institutions in the interstation period. Empirical – pedagogical observation of the professional activities of teachers, surveys, testing, individual conversations with teachers, experiment.*

Results. *Interpreting the data and analyzing the results of the study on the development of communicative competence of teachers on the example of selected for the study of vocational education institutions; it has been found that respondents have an average level of communicative tolerance. At the same time, the level of communicative tolerance of teachers is slightly lower than that of masters of industrial training teachers are less tolerant of pupils and students often use themselves as a standard, do not accept personal discomfort during communication, compared to masters of industrial training. It was determined that pedagogical workers working in vocational education institutions are characterized by a medium and high level of these properties.*

Originality. *In order to most practically develop the communicative competence of teachers, it has been developed a technology for the development of communicative competence of teachers, which has the format of a workshop program on four practical platforms. The program of practical*

workshops for teachers «Development of communicative competence of teachers» includes 4 classes on 4 practical platforms. The main idea of the workshops is to develop the communication skills of teachers. Based on the proposed interactive exercises and games, the structure of the lesson is developed, namely: the purpose and content of the lesson, the type of activity and the recommended psychological means of optimizing the development of communicative competence of teachers are determined.

Conclusion. *The article identifies the issues and importance of communicative competence of teachers of vocational education institutions. The structure of communicative competence of teachers is analyzed; the structure and components of communicative competence of pedagogical workers are revealed. Different approaches to determining the structural elements of their communicative competence were analyzed, a practical program for the development of communication skills through the use of workshops was provided.*

Keywords: *competence, communicative competence, development of communicative competence, technology of development of communicative competence.*

References

1. Maksymova O. O. (2016). Komunikatyvna kompetentnist vchytelia pochatkovoї shkoly [Communicative competence of a primary school teacher]. *Youth and the market: a monthly scientific and pedagogical journal*, 5, (236), 59-63. [in Ukrainian]
2. Biriuk L. Ya. (2015). Profesiografichni pidkhid do formuvannya komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv [Professional approach to the formation of communicative competence of the future primary school teacher]. *Psychological and pedagogical foundations of humanization of the educational process in school and university*, (1), 6-15. [in Ukrainian]
3. Kovalchuk V. I. (2015). Kontsepsiia formuvannya proektnoi kompetentnosti uchniv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv [The concept of forming project competence of students of secondary schools]. *Art education: content, technologies, management: a collection of scientific papers*, (9), 102-122. [in Ukrainian]
4. Issers O. S. (2008). *Kommunikativnye strategii i taktiki russkoj rechi* [Communicative strategies and tactics of Russian speech]. Moskva: LKI. [Russian]
5. Vynohradskyy M. D., Vinogradskaya A. M., Shkanova O. M. (2009). *Upravlinnia personalom : navch. posibnyk dlia vysch. navch. zakl.* [Personnel Management: Navch. a colleague for whiskers. navch. prl.]. (2nd view.). Kyiv: Center for Educational Literature. [in Ukrainian]
6. Shhukin A. N. (2003). *Metodika prepodavaniya russkogo yazyka kak inostrannogo* [Methods of teaching Russian as a foreign language]. Moskva: Higher school. [Russian]
7. Bazyl L, Klymenko M., Orlov V. (2019) Freedom of pedagogical activity: Contradictions and their solutions. *Edición Especial*, 19, 307-331. URL: <http://produccioncientificaluz.org/index.php/opcion/article/view/24043> [in English]
8. Radkevych V. O. (Ed.). Komunikatyvna diialnist subiektiv pidpriemnytstva: teoretychni i praktychni aspekty [Communicative activity of business entities: theoretical and practical aspects]. *Proceedings of the conference. «Scientific and methodological support of vocational education and training»: a collection of materials of the XV reporting All-Ukrainian scientific-practical conference.* (pp. 26-29). March 25, 2021, Kyiv, Ukraine: IPTO NAPN Ukrainy. [in Ukrainian]
9. Fedorenko Yu. S. (2002). Komunikatyvna kompetentsiia iak najvazhlyvishyj element uspishnoho spilkuvannya [Communicative competence as the most important element of successful communication]. *Native school*, (1), 63-65. [in Ukrainian]
10. Dmitriieva O. I., Dokuchyna T. O. (2018). Rozvytok komunikatyvnoi kompetentnosti korektsijnykh pedahohiv zasobamy treninhu komandnoi vzaiemodii [Development of communicative competence of correctional teachers by means of team interaction training]. *Actual issues of collection education*, (11), 101-110. [in Ukrainian]
11. Fopel K. (2003). Effektivnyj vorkshop [Effective workshop]. *Dynamic learning.* (Translation. M. Polyakova). Moskva: Genezis. [Russian]

Отримано редакцією 22.04.2021 р.